BRANKO ĐUKIĆ

RADNIČKI POKRET JUGOSLAVIJE I »LABINSKA REPUBLIKA«

U godini kada se proslavlja pola veka od pojave Labinske republike smatramo potrebnim da na jednom ovako značajnom skupu ukažemo na odnos radničkog pokreta Jugoslavije prema toj herojskoj revolucionarnoj akciji rudara Istarskih ugljenokopa, koja predstavlja jednu od najljepših njegovih stranica. Ovo utoliko više što u našoj istorijskoj i političkoj nauci, a posebno u istoriji našeg radničkog pokreta, ovom pitanju nije poklonjena ona pažnja koju ono zaslužuje.

Nažalost zbog ograničenosti prostora i zbog još uvek nedovoljne istraženosti ovog pitanja nije moguće u ovom saopštenju šire se pozabaviti svim značajnijim problemima vezanim za odnos radničkog pokreta Jugoslavije prema Labinskoj republici.

Zato će u njemu biti reči samo o nekim pitanjima koje smatramo bitnim za razumevanje problema koji se tretira.

To su na primer:

— Veze između radničkog pokreta Jugoslavije i radničkih organizacija u Istarskim ugljenokopima pre Labinske republike,
— Radnički pokret u Jugoslaviji i Labinska republika,
— Značaj Labinske republike za radnički pokret Jugoslavije.

I

Borba rudara Istarskih ugljenokopa za bolje životne i radne uslove još pre pojave Labinske republike predstavljala je sastavni deo borbe radničke klase Jugoslavije, kao što je to i borba radnika drugih delova naše zemlje, koji su bili pod tuđinskom okupacijom. U tom smislu ona takođe predstavlja sastavni deo istorije radničkog pokreta Jugoslavije. U toj borbi pre prvog svetskog rata značajan uticaj na rudare Istarskih

ugljenokopa imala je jugoslavenska Socijal-demokratska stranka osnovana 1896. godine u Ljubljani, koja je trebalo da okuplja stanovnike Slovenije, Istre i Dalmacije, odnosno sve Slovence, Hrvate i Srbe koji su se opredelili za socijalizam. Faktički njena aktivnost odvijala se najviše na teritoriji Slovenije i Istre.

Već iduće godine formira se u Trstu i politička organizacija Jugoslavenske Socijal-demokratske stranke i političko društvo slovenačkih socijalista. Istovremeno razvija se i sindikalni pokret koji je uglavnom bio pod uticajem Jugoslavenske Socijal-demokratske stranke i Talijanske socijalističke stranke. Još 1902. godine rudari Istarskih ugljenokopa su formirali sindikalnu organizaciju, koja ih je vodila u mnogobrojnim akcijama protiv kapitalista.

To su na primer bili štrajkovi rudara Istarskih ugljenokopa 1903. i 1904. godine, u kojima su učestvovali svi radnici ovog bazena.

»Rdeči prapor« list jugoslovenske Socijaldemokratske stranke u brojevima od 21. i 22. maja 1904. godine je pisao da je štrajk 1904. godine trajao dva meseca, da je u njemu učestvovalo oko hiljadu rudara[1] i da je završen pobedonosnim ishodom.

Sindikalna organizacija je vodila rudare Istarskih ugljenokopa u pobedonosni štrajk i 1906. godine, koji je trajao tri meseca i koji se uprkos otvorene pomoći, koju je državna vlast pružila vlasnicima, završio pobedom štrajkača.

Ovaj štrajk ima poseban značaj, jer pokazuje već jaču organizovanost rudara, a u njemu prvi put dolazi do punog izraza solidarnost radnika obližnjih gradova sa borbom koju su vodili štrajkači. Tako su prema nekim podacima, u znak solidarnosti, radnici Pule poslali štrajkačima na poklon sliku Karla Marksa sa crvenom trakom i »Komunistički manifest«.

U toku 1907. godine osnovana je u Puli organizacija Jugoslovenske Socijal-demokratske stranke za Istru, što predstavlja nov podstrek za jačanje aktivnosti Istarskih ugljenokopa.[2] Istina u toku te godine posle takozvanih naknadnih »užih izbora«[3] za istarski izborni srez, došlo je do razmimoilaženja između rukovodstva gore navedene stranke i Talijanske socijalističke stranke, ali to nije moglo da ima nekog jačeg uticaja na slabljenje jedinstva radnika.

To se najbolje vidi iz činjenice što je već 1908. godine došlo do novog štrajka rudara Istarskih ugljenokopa, koji je trajao tri meseca a zatim 1910. godine do štrajka, koji je trajao šest meseci. I u ovom najdužem štrajku u istoriji Istarskih ugljenokopa vlasnici su uzalud uz po-

---

[1] Ovaj podatak nije tačan. Prema zvaničnim podacima u to vreme u Istarskim ugljenokopima je radilo oko 800 radnika.

[2] U to vreme u Istarskim ugljenokopima većina rudara bili su Hrvati, nešto manje Slovenci. Jedan deo sačinjavali su istarski i drugi Italijani, a osim njih bilo je Nemaca, Čeha i Poljaka te nešto Mađara.

[3] Uži izbori su izbori u kojima su učestvovali samo kandidati stranaka koji su dobili najveći broj glasova, pošto na prvim izborima nisu dobili potrebnu većinu.

moć državnih vlasti nastojali da razbiju organizovanu akciju rudara za poboljšanje njihovog položaja.

Sa izbijanjem prvog svetskog rata, uprkos vojnom režimu koji je uveden u Istarskim ugljenokopima[4] ne prestaje borba rudara ovog basena za bolje životne i radne uslove. Ona naročito dolazi do izražaja 1917. i 1918. godine, kad se počela sve jače osećati kriza Austrougarske, a sigurno je na to imala uticaja i pobeda Oktobarske revolucije.

Kakva je bila snaga i čvrstina rudara Istarskih ugljenokopa najbolje govori činjenica da nikakve mere austrougarske vlade nisu mogle da ih spreče da 1917. godine stupe u štrajk, koji je takođe završen sa uspehom (na primer: zarade su im povećane za 25%, i radno vreme smanjeno na 8 časova), pošto su prethodno organizovali masovne demonstracije.

Prema nekim podacima te godine veliki broj rudara je učestvovao na svečanoj proslavi Prvog maja pred očima austrougarskih vojnih i civilnih vlasti i na taj način izrazili svoje simpatije za socijalizam.

U znak solidarnosti sa pobedonosnom Oktobarskom revolucijom, a protiv produžavanja imperijalističkog rata, svesni svojih internacionalističkih dužnosti rudari Istarskih ugljenokopa su 1918. godine stupili u dvadesetodnevni protestni štrajk. To je takođe bilo u duhu njihovih socijalističkih uverenja.

Za sve vreme prvog svetskog rata, iako u teškim uslovima, rudari Istarskih ugljenokopa su se osećali kao sastavni deo radničke klase naroda Jugoslavije, jedinstveni i klasno duboko svesni, duboko odani svom narodu, ali bez mržnje prema drugima. Uzaludni su bili svi pokušaji austrijskih vlasti i vlasnika ugljenokopa da izazovu nacionalistička trvenja među njima.

U toku čitavog navedenog perioda radnički pokret Jugoslavije, što posebno važi za radnički pokret Slovenije, pozitivno se odnosio prema akcijama rudara Istarskih ugljenokopa i pružao im u više prilika direktnu podršku.

II

Većina rudara Istarskih ugljenokopa je očekivala da će s propašću Austrougarske Istra i Slovenačko primorje pripasti Jugoslaviji u kojoj će društveni poredak biti zasnovan na socijalističkim osnovama.

Umesto toga, uz pomoć i podršku saveznika a protiv želje stanovništva, Istru i Slovenačko primorje zaposela je Italija, u kojoj se i dalje održao kapitalistički poredak. Vlasnici Istarskih ugljenokopa uglavnom su ostali isti, a položaj rudara se pogoršao. U težnji za poboljšanjem životnih i radnih uslova rudari Istarskih ugljenokopa su marta 1921. godine stupili u štrajk nazvan »Labinska republika«.

[4] U Istarskim ugljenokopima austrougarske vlasti su formirale takozvane »arbajts kompanije« u kojima su rudari morali polagati zakletvu i raditi 11časova umesto 9. Pored toga bio je određen broj vagoneta uglja koje je morao svaki rudar da iskopa dnevno da ne bi bio poslat na front.

Radnički pokret Jugoslavije u doba izbijanja i postojanja Labinske republike veoma se pasivno odnosio prema njoj. Do toga je došlo iz više razloga.

Pre svega napredna javnost u Jugoslaviji u tom razdoblju bila je malo upoznata s karakterom Labinske republike i to ukoliko je i bila upoznata, bila je upoznata u Hrvatskoj i Sloveniji. O tome su napredni časopisi veoma malo pisali, a takođe malo je pisala i građanska štampa.[5]

Jedan od najvažnijih razloga za ovakvo pisanje štampe bio je što su vlade na čijem čelu se nalazio Nikola Pašić nastojale svim sredstvima da posle Rapallskog ugovora sačuvaju svoj položaj bez ikakvih spoljnopolitičkih potresa i da s Italijom ostanu u »lojalnim, dobrim odnosima« — naročito da ih ne kompromituje pisanjem štampe o jednoj revolucionarnoj akciji.

Sem toga u tom periodu Komunistička partija Jugoslavije je posle donošenja »Obznane« stavljena van zakona, njena aktivnost paralisana, a komunistička štampa tako-reći nije ni postojala.

U takvim uslovima narodne mase i radnička klasa Jugoslavije mogli su samo u veoma ograničenim okvirima da izraze svoju solidarnost sa borcima Labinske republike.

Postoji takođe verovatnoća da su rukovodstva KPJ i sindikata gledali na Labinsku republiku kao na štrajk u jednoj od susednih zemalja, o kome treba prvenstveno da vode računa rukovodstva Komunističke partije i sindikati te zemlje.

Ovo utoliko pre što su u doba izbijanja Labinske republike rukovodstva KPJ i sindikat bili zauzeti ozbiljnim unutrašnjim problemima u zemlji.

Zato o ovom štrajku ima veoma malo podataka u našim partijskim i sindikalnim materijalima.

Znatno je više počelo da se piše o Labinskoj republici u godinama od 1925. do 1930. godine, pa i kasnije, kada je, ne mogavši da izdrži fašistički režim, veliki broj stanovnika Istre morao da prebegne u našu zemlju. Mnogi od njih su u raznim listovima i časopisima pisali o svojim mukama i stradanjima pod fašističkom vladavinom. Pišući o borbama koje je vodio radni narod Istre protiv nacionalnog potlačivanja i za bolje životne i radne uslove, morali su da se osvrnu i na »Labinsku republiku«. Istina u tim opisima je bilo vrlo često preterivanja i romantičkog prikazivanja događaja, kao i nacionalističkih tendencija.

Tako, na primer, anonimni pisac u članku »Šestletnica labinske republike« u časopisu »Življenje in svet« koji je izlazio u Ljubljani, a u broju 12 od 26. marta 1927. godine, pisao je i o resorima vlade Labinske republike. Drugi anonimni pisac u članku »En mesec labinske republike« u nedeljnom listu »Istra«, koji je izlazio u Zagrebu, a u broju 14 od 8. aprila 1932. godine, navodi čak i takvu tvrdnju da je italijanska vlada navodno bila priznala Labinsku republiku.

---

[5] Od građanskih listova po svojoj informiranosti i objektivnosti isticao se zagrebački list »Novosti«.

Međutim, i u tom periodu odnos radničkog pokreta Jugoslavije prema Labinskoj republici bio je uglavnom isti kao i u doba njenog izbijanja. Razlozi za to su takođe isti kao i 1921. godine.

Radnička klasa Jugoslavije u tom periodu, a naročito posle uvođenja vojno-monarhističke diktature 1929. godine vodila je nemilosrdnu borbu protiv buržoazije, a za poboljšanje svog položaja, ekonomsko oslobađanje i političke slobode. Ona se također svim silama odupirala uvođenju fašizma u zemlju, protiv koga su se borili u Istri rudari Istarskih ugljenokopa.

Mada se ne može reći da su postojale čvrste veze između akcija radničke klase Jugoslavije, posebno u Hrvatskoj i Sloveniji i akcija rudara Istarskih ugljenokopa, one su postojale.

Rudari ovog basena u svim akcijama koje su pokretali i posle propasti Labinske republike osećali su se kao sastavni deo radničke klase Jugoslavije, ne zanemarujući pri tome veze i saradnju sa italijanskim radnicima i njihovim progresivnim organizacijama.

Tu svoju aktivnost kao deo revolucionarnog pokreta u jugoslavenskim zemljama rudari Istarskih ugljenokopa su nastavili u izmenjenim uslovima u doba narodnooslobodilačke borbe, pri čemu im je Labinska republika služila kao cilj koji treba ostvariti u novoj socijalističkoj Jugoslaviji. Oni su počeli sa akcijama protiv fašističkog okupatora još 1941. godine uprkos oportunističkog stava rukovodilaca organizacije KP Italije u Istri, naročito u Labinu i Puli, koji su stajali na stanovištu, da se ne počinje s oružanom borbom u Istri, već da se čeka na razvoj događaja. Takav stav će rukovodstvo KP Italije u ovom kraju i kasnije zastupati, ali to neće sprečiti rudare Istarskih ugljenokopa ne samo da nastave s akcijama protiv okupatora, već i da ih pojačaju. Tako, na primer, na području Labina u toku 1943. godine postojalo je i delovalo 35 partijskih ćelija sa 180 članova.[6]

U toku narodnooslobodilačke borbe borcima koji su se borili za oslobođenje zemlje od okupatora i to posebno na području Istre na razne načine je istican značaj Labinske republike. O njoj je sakupljana i izvesna dokumentacija u sklopu opšte dokumentacije o Istri.

U tom duhu Okružni komitet za Hrvatsko Primorje i Istru nastoji da formira u Istri dopisničku mrežu, koja bi imala zadaću sakupljati dopise o događajima u Istri, o teroru fašista, o životu naroda u gradovima i selima i svim događajima uopće«, kako stoji u direktivnom pismu, koje je uputio 23. marta 1942. godine Josipu Matasu, sekretaru partijskog rukovodstva za Istru. Okružni komitet traži istovremeno od političkih radnika u Istri pomoć i saradnju i ističe: »Potreban nam je za našu štampu materijal za Istru, o njezinoj historiji, književnosti, borbi itd. Nabavite i pošaljite stare istarske kalendare (kao Jadranski i Sokolski kalendar) i drugo: Shvatite da nam je sve to potrebno, da bi naša štampa bila interesantna i shvatljiva za tamošnji narod«.[7]

---

[6] Podatak naveden prema knjizi »Istra i Slovenačko primorje«.

[7] Ibidem.

Međutim, u toku narodnooslobodilačke borbe uprkos izvesnih napora što je i razumljivo, nije bio pripremljen ni izdat nijedan studiozni rad o Labinskoj republici.

U istorijskoj nauci predratne Jugoslavije, iz već navedenih razloga nema ni jednog ozbiljnijeg i na nauci zasnovanog rada koji se bavi Labinskom republikom, a ukoliko se pojedini autori i bave njom, nastoje da joj daju nacionalistički karakter.

Labinska republika kao najznačajniji štrajk rudara Istarskih ugljenokopa i jedan od najznačajnijih štrajkova u istoriji radničke klase naše zemlje biće predmet temeljitijeg izučavanja tek u novoj Jugoslaviji.

III

Sa istiskivanjem okupatora iz zemlje i formiranjem socijalističke Jugoslavije Istra i Slovenačko primorje pripojeni su domovini. Time su ujedno stvoreni uslovi da rudari Istarskih ugljenokopa ostvare one ciljeve za koje su se borili u Labinskoj republici.

Radnički pokret socijalističke Jugoslavije gledano u celini gleda na Labinsku republiku kao na jednu od najznačajnijih stranica borbe radničke klase naše zemlje protiv kapitalista i stranih okupatora.

U znak sećanja na Labinsku republiku 2. marta — dan kad je počeo ovaj veliki štrajk rudara Istarskih ugljenokopa, proglašen je za dan rudara Hrvatske.

O labinskoj republici objavljeno je više studija, iako još uvek nedovoljno, u kojima se prikazuje istorijat ovog štrajka, analizira njegov karakter i ukazuje na njegov značaj.

Međutim, nažalost, u nekim značajnim publikacijama u kojima se, na primer, prikazuju istorijat razvoja Partije i sindikata Jugoslavije nema ni reči o Labinskoj republici.

To je, na primer, slučaj sa »Pregledom istorije Saveza komunista Jugoslavije«, gde se u prikazivanju štrajkačkih akcija 1921. godine u Jugoslaviji govori o štrajku rudara Rtnja i štrajku pilanskih radnika u Drvaru, čiji značaj ne potcenjujemo, ali ne i o Labinskoj republici, kao jednoj od najznačajnijih akcija radničke klase Jugoslavije u tom periodu.

To je, takođe slučaj sa knjigom »50 godina revolucionarnog sindikalnog pokreta u Jugoslaviji«, u kojoj se govori o istim štrajkovima, ali ne i o Labinskoj republici.

Osnovni razlog za ovakvo stanje sigurno leži u činjenici što su autori ovih knjiga pišući istoriju Jugoslavije između prvog i drugog svetskog rata gledali na nju u okvirima postojanja predratne kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, a ne i jugoslovenskih zemalja, koje su bile pod stranom okupacijom.

U vezi sa tim se sigurno javlja problem unošenja u istorijat radničkog pokreta Jugoslavije drugih akcija radničke klase naše zemlje, u

krajevima koji su bili pod tuđinskom okupacijom i njihovog pravilnog naučnog procjenjivanja.

Verovatno takođe da je na takvo pisanje ovih autora uticalo i nepoznavanje značaja Labinske republike. Karakteristično je istovremeno da se u nekim knjigama, koje se bave razvojem Istre i Slovenskog primorja kroz vekove veoma malo govori o Labinskoj republici. Na primer, u zborniku »Istra i Slovensko primorje« ona se uopšte ne pominje, iako sigurno predstavlja jednu od najznačajnijih akcija radničke klase Istre.

Po našem mišljenju ovde se pre svega radi o nepoznavanju i neshvatanju značaja Labinske republike kako za radnički pokret Jugoslavije u celini, tako i za radnički pokret Istre u užem smislu.

Sigurno da se u vezi sa tim javlja i potreba za širim sagledavanjem razvoja radničkog pokreta Jugoslavije kao i potrebnim naučnim priznanjem značaja Labinske republike, odnosno za naučnom revalorizacijom njenog značaja, koji nije osporen, ali je zanemaren. To je moguće ispraviti tek prilikom pisanja novih knjiga koje će se baviti istorijom revolucionarnog pokreta naroda Jugoslavije, na šta, po našem mišljenju, treba odlučno ukazati.

Značaj Labinske republike u istoriji revolucionarnog pokreta naše zemlje je, međutim, velik. Ona ne predstavlja samo štrajk u običnom smislu te reči, već i akciju koja je imala izrazito revolucionarni karakter. Takav karakter Labinske republike ogleda se u tome, što su rudari predvođeni svojim socijalističkim rukovodstvom 2. marta 1921. godine ne samo objavili štrajk, već i zaposeli sve rudnike i rudarska postrojenja, što su organizovali eksploataciju rudnika u vlastitoj režiji i na taj način u ovom pogledu otišli mnogo dalje nego što je to bio slučaj sa radnicima u mnogim mestima Italije.

U duhu ideja samoupravljanja rudari Istarskih ugljenokopa su formirali svoje »komitete«, koji su za sve vreme života Labinske republike vršili funkcije koje su im pripadale kao organima vlasti i samoupravljanja, tako da je čitavo područje Labinštine bilo potpuno odvojeno od delovanja italijanskih državnih organa. Ono za svo to vreme u ovom pogledu faktički nije pripadalo državnom području Italije.

Posebno treba istaći da su rudari, bez obzira na nacionalnu pripadnost kao i njihovo rukovodstvo, ostali do kraja odlučni u svojoj borbi, i da nisu pristali na kapitulaciju, čak ni onda kad su spremane protiv njih velike vojne snage, a ni onda, kad su ih oportunisti iz rukovodstva Socijalističke stranke Italije nagonili na popuštanje.

Njen značaj je sigurno i u tome što Labinska republika nije samo jedno od najznačajnijih akcija radničke klase Jugoslavije protiv buržoazije u prvim godinama posle prvog svetskog rata, već i sastavni deo borbe radničke klase Italije protiv kapitalista i jedna od najljepših spona koja je u tom periodu vezivala radničke klase Italije i Jugoslavije.

Jasno je da je Labinska republika kao i svaka akcija radničke klase imala i izvesnih slabosti, od kojih su verovatno najvažnije bile u to-

me, što se naivno gledalo na pobedu revolucije u samoj Italiji i verovalo da je ona već na pragu, što nisu realno sagledane mogućnosti za akciju, što nije bio izrađen plan za zajedničku akciju sa pobunjenim seljacima u Proštini, što se suviše blago postupalo prema otkrivenim špijunima i što je rukovodstvo štrajka dozvolilo da ga u izvesnoj meri stihijski nose događaji. Mnoge od ovih slabosti bi bile svakako otklonjene da italijanske vlasti, uz pomoć fašista i vojnih snaga, nisu uspele da uguše Labinsku republiku posle 37 dana njenog života.

U tom smislu Labinska republika shvaćena i kao štrajk i kao revolucionarna akcija rudara Istarskih ugljenokopa sa svim njenim ostvarenjima, predstavlja jedno od najlepših poglavlja u istoriji borbe radničke klase naše zemlje, koja ne sme biti ni potcenjena ni zanemarena — pogotovo ne u našoj socijalističkoj domovini.

Na osnovu svega napred navedenog može se zaključiti:

— Revolucionarna aktivnost rudara Istarskih ugljenokopa je od prvih dana njihove borbe protiv kapitalista bila neraskidivo povezana sa borbom radničke klase Jugoslavije i predstavlja neraskidiv deo radničkog pokreta Jugoslavije,

— Borba rudara Istarskih ugljenokopa bila je stalno povezana i pre Labinske republike sa borbom radničke klase Jugoslavije, a posebno Slovenije i Hrvatske,

— Radnički pokret Jugoslavije se u vreme izbijanja Labinske republike pasivno odnosio prema njoj prvenstveno zbog problema pred kojima su se u tom periodu našli Komunistička partija i sindikat, a šire gledano, i radnički pokret naše zemlje,

— Iz istih razloga radnički pokret Jugoslavije imao je pasivni stav prema Labinskoj republici u periodu između prvog i drugog svetskog rata,

— Za vreme narodnooslobodilačke borbe učinjeni su izvesni napori na pravilnom isticanju značaja Labinske republike,

— Tek u novoj Jugoslaviji prilazi se studioznijem izučavanju Labinske republike i priznaje se sve više njen značaj,

— U izvesnim istorijskim studijama koje se bave razvojem Partije i sindikatima, kako u okviru Jugoslavije, tako i u okviru Istre, a i Hrvatske i Slovenije, značaj Labinske republike je zanemaren ili potcenjen. Ostaje kao zadatak aktivnosti na daljoj naučnoj revalorizaciji njenog značaja,

— Labinska republika u istoriji radničkog pokreta naše zemlje ne može se smatrati samo kao štrajk za poboljšanje životnih i radnih uslova, već kao akcija, koja je imala izrazito revolucionarni karakter sa šire postavljenim ciljevima.